

Бідак В.Я.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ СИСТЕМ: РИЗИКИ МОЛОДІЖНОГО ТРУДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті аналізуються сучасні проблеми зайнятості та трудоворесурсного забезпечення молодіжного сектора ринку праці, пов'язані з розбалансованістю регіональної підготовки кадрів і викликами активізації міграційних потоків. Наводяться прогнози сценарії зміни чисельності населення молодіжних вікових груп до 2050 року у порівнянні Львівської і Закарпатської областей. Висвітлюються результати аналізу експертного опитування трудових мігрантів стосовно оцінки явища міграції та пов'язаних з ним ризиків і соціальних наслідків. Обґрунтовується необхідність введення в науковий обіг поняття територіальної міграційної системи для вироблення механізму регулювання міграційних процесів, а також визначаються засоби та елементи забезпечення системного підходу до реалізації державної та регіональної міграційної політики.

Ключові слова: *трудооресурсне забезпечення, молодіжний сектор ринку праці, міграційні процеси, територіальна міграційна система, міграційна політика.*

ВСТУП

У формуванні суспільних систем різних рівнів організації на платформі концепції сталого розвитку, складовими яких виступають територіальні міграційні системи (ТМС), суттєву роль відіграє упорядкування соціальної та професійної структури як їх постійно зайнятого населення, так і осіб, які в тій чи іншій мірі беруть участь у міграційних процесах, тим самим модифікуючи ринки праці.

Зростання вимог, найперше, до професійно-кваліфікаційних та громадянських, у тому числі аксіологічних якостей суб'єкта трудової діяльності, які в кінцевому підсумку гарантують модернізацію економічного розвитку кожної конкретної суспільної системи, у яку активно рекрутуються молодіжні когорти працездатного населення, тобто особи, що тільки вступають в існуючу систему соціально-трудоових відносин, є однією з визначальних передумов набуття цими системами рис сталого розвитку.

Особливо вагомими ці вимоги стають при побудові інформаційно-інноваційного суспільства, що в регіонах України співпало у часовому вимірі з переходом розвитку національної економіки на ринкові засади та посиленням впливу глобалізаційних викликів. У цих умовах значну актуальність набувають завдання формування у різних демографічних груп населення інноваційного потенціалу, завдяки якому полегшуватиметься процес віднайдення конкретним суспільством власної ніші в модернізаційному розподілі праці на внутрішньому та міжнародному ринку, а саме суспільство характеризуватиметься виразними ознаками конкурентоспроможності. Вирішення цих завдань на загальнодержавному та регіональному рівні неможливе без відповідної підготовки фахівців вищого рівня та робітничих кадрів належної кваліфікації, а також без повноцінного задіяння їх трудоворесурсного потенціалу в інноваційному підприємстві та виробництві на новітній техніко-технологічній основі.

Зазначимо, що характер трудової діяльності в модернізаційному сенсі повинен виявлятися не тільки по відношенню до факторів виробництва, організації самого процесу виробництва, інноваційності продукту (товарів, послуг), але й у висуненні посилених вимог до наявних та майбутніх носіїв інноваційного потенціалу. У цьому випадку інноваційна ідея має реалізуватися за наступною оптимальною схемою: ретельний добір персоналу з метою формування ядра найбільш кваліфікованих працівників; створення креативної атмосфери в колективі працюючих за рахунок генерування мобілізуючих цільових установок і стимулів; вжиття заходів щодо продуктивного використання кожним працівником свого знанневого і соціального капіталу, навиків, робочого часу тощо. Однак реалізація цієї ідеї нашої зустрічається на значні перешкоди реального трудоорезабезпечення на рівні розвитку територіальних суспільних систем різної ієрархії, що супроводжується суттєвим наростанням міграційної активності населення. Метою статті є визначення на основі аналізу стану, тенденцій та перспектив побудови інформаційно-інноваційного суспільства в країні напрямів удосконалення політики модернізації молодіжного трудоворесурсного забезпечення в рамках становлення та функціонування територіальних міграційних систем.

Значний методологічний внесок в обґрунтуванні необхідності удосконалення молодіжного трудоорезабезпечення шляхом розвитку інноваційного потенціалу молоді, а також у визначенні соціально-економічних наслідків міграційних процесів зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, О. Амоша, Ю. Архангельський, О. Балакірева, В. Вишневський, С. Вовканич, В. Геєць, О. Грішнова, Ж. Зайончковська, В.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Загалом, процес формування і відтворення інноваційного потенціалу детермінується низкою чинників різної модальності. У зв'язку з цим доцільно особливо виділити серед них два наступні. Це, по-перше, постійне зростання у світовому масштабі глобалізаційних впливів, здатних покликати до життя незворотні зміни в економічній, соціальній, культурно-духовній та інших сферах людської життєдіяльності. Другий чинник безпосередньо пов'язаний з характером соціально-демографічного розвитку, домінуючим типом відтворення кількісних та якісних параметрів населення країни та регіонів.

Як відомо, Україна з середини 90-х років минулого століття вступила в період недостатнього відтворення населення, наслідком чого виступає зростаюча його депопуляція, яка до того ж супроводжується погіршенням вікової структури мешканців практично усіх її регіонів. Так, в країні з кінця п'ятдесятих років минулого століття по 2012 рік чисельність осіб допрацевоздатного віку, тобто молодіжної категорії населення, скоротилась з 11,33 млн. до 6,53 млн. осіб, а їх частка – з 27,07 до 14,2%. Натомість, чисельність осіб, що старші працевоздатного віку, зросла з 5,62 до 6,93 млн. осіб, а їх частка – з 13,5 до 15,2% [1, с. 331]. Отже, в Україні фактично склалась несприятлива соціально-демографічна ситуація в плані співвідношення ювенальної та геронтологічної вікових груп. До того ж неухильне зниження частки молодіжної вікової категорії гальмує процес відтворення навіть кількісних її параметрів. Дещо зменшеними темпами ця тенденція проявляється у Західному регіоні країни. Наприклад, у Львівській області за вказаний проміжок часу частка молоді знизилась у 1,4 разу, тоді як по всій країні – у 1,6 разу [2, с. 202].

Зазначимо, що найбільш важливими у плані можливості побудови суспільства інноваційного типу шляхом удосконалення політики модернізації трудовозабезпечення ринків праці різної ієрархії виступають якісні характеристики носіїв людського, особливо інтелектуального потенціалу. Йдеться про рівень загальноосвітньої та професійної підготовки, насамперед молоді як категорії населення, найбільш причетної до формування інноваційного потенціалу на перспективу, а також про стан її здоров'я, специфіку потреб, домагань, мотивацій, інтересів, орієнтацій, поглядів та установок стосовно самої себе, власних місця і ролі в безпосередньому соціальному оточенні та у цілому соціумі. Для кожної суспільної системи життєво необхідно, щоб підростаюче покоління у своїй масі володіло менталітетом, орієнтованим на власне самовдосконалення, вивіщення ролі духовної та креативної компонент інноваційно-модернізаційного потенціалу, безпосередню участь у вирішенні поточних завдань наукового та технічного прогресу.

Однак реалії найновіших досліджень зайнятості та трудових ресурсного забезпечення молодіжного сектора ринку праці констатують стан, коли майже кожний п'ятий молодий українець перебуває поза межами зайнятості. Особливо високий рівень безробіття зафіксовано в країні у наймолодшій віковій категорії (від 15 до 24 років), де він досягає 18,6%, що є у 2-2,5 разів більше порівняно з наступними віковими групами молоді [3, с. 54] (табл. 1).

Що стосується Львівської області, то рівень зайнятості у наймолодшій віковій групі економічно активного населення становив на цей час 28,6%, тоді як рівень безробіття – 8,4%. У наступних вікових групах молоді ці показники досягали таких значень: у групі 25-29 років – 70,9% і 7,3%; у групі 30-34 роки – 75,9% і 6,6% [4, с. 37-39]. Наведені дані по регіону в основних рисах підтверджують загальнодержавні тенденції трудовозабезпечення молодіжної категорії населення. Проте, рівень молодіжного безробіття в області виявився суттєво нижчим, ніж по країні.

Таблиця 1 Економічно активне населення України за віковими групами (на початок 2012 року)

Вікові групи, років	Економічно активне населення, тис. осіб			Рівень економічної активності, %	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
	Разом	Зайняті	Безробітні			
15-24	2605,4	2119,7	485,7	41,7	33,9	18,6
25-29	3001,1	2727,2	274,7	79,7	72,4	9,2
30-34	2818,6	2611,4	207,2	83	76,9	7,4

Джерело: Економічна активність населення України 2011: Статистичний збірник / Державна служба статистики України, 2012.– 207 с.

Слід зауважити, що найвагомими причинами безробіття серед молоді (за даними експертів, висвітленими в ході проведення круглого столу «Проблеми і перспективи працевлаштування молоді в Україні», що відбувся на початку 2013 року в Києві за участю Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, РН International

в Україні, компанії Microsoft та інших інституцій), виступають наступні: відсутність мотивації до праці; невірно вибрана спеціальність; відсутність необхідних професійних знань; відсутність навичок роботи з комп'ютерними програмами; низькі комунікативні навички; відсутність навичок пошуку прийнятної для суб'єкта роботи; завищені домагання щодо заробітної плати та навіть невміння скласти особисте резюме. На даний час глобалізований світ сигналізує, що проблема молодіжного безробіття зачіпає і економічно розвинені країни, зокрема Європи (у державах Євросоюзу незайнятими перебувають 22% молоді). Стосовно ж української ситуації, то насамперед насторожує наступний факт: практично п'ята частина молодшої вікової групи населення не тільки не працює, але навіть і не вчиться.

Закономірним в таких умовах є посилений інтерес економістів, соціологів, представників інших суспільствознавчих наук до проблем молоді, що передбачає як теоретико-методологічний, так і суто прикладний аспекти їх дослідження, завершальним етапом чого виступає обґрунтування адекватної соціально-демографічної, в тому числі молодіжної політики. Для українських органів державної влади у здійсненні молодіжної політики найголовнішими напрямками діяльності визначаються:

- забезпечення правової й соціальної захищеності молоді;
- надання молодому громадянину гарантованого державою мінімуму соціальних послуг з навчання, виховання, духовного й фізичного розвитку, охорони здоров'я, професійної підготовки й працевлаштування;
- забезпечення збалансованого сполучення державних, суспільних інтересів та прав особистості у формуванні й реалізації національної молодіжної політики;
- пріоритет суспільних ініціатив стосовно аналогічної діяльності державних органів та установ при фінансуванні заходів і програм, що стосуються молоді;
- залучення молодих громадян до особистої участі у формуванні й реалізації програм, що стосуються молоді, суспільства та держави [5].

Безумовно зазначена політика повинна базуватись на визнанні молодіжної категорії населення як специфічної соціальної групи з автономними мережами комунікації, взаємодії та самореалізації, що володіє власним комплексом цінностей, які в тій чи іншій мірі відповідають виробленій і прийнятій у конкретному суспільстві системі соціальних норм і цінностей. Вихід молоді розвинених країн на передні рубежі соціального поступу, набуття нею ознак не лише як об'єкта соціально-трудових відносин і соціального партнерства та відповідальності з боку відповідних державних інституцій, але і як суб'єкта, покликаного й спроможного визначати подальший напрям формування цих відносин, викликає науковий інтерес до дослідження зазначених молодіжних проблем.

У свою чергу відсутність необхідного сучасним вимогам перманентного моніторингу процесів підготовки фахівців різного профілю об'єктивно перешкоджає повноцінному впровадженню інноваційної політики в країні, яка, на наш погляд, повинна сприяти системному вирішенню триєдиного завдання – прискорення формування інноваційного суспільства та відповідної йому економіки, а також інноваційної ідеології та інноваційної психології. Особливо вагомим є останній компонент, що означає підтримку молоддю інноваційної політики, втіленої в інноваційній ідеології, спрямованість її адептів на постійне засвоєння нових знань, нарощування інтелектуального потенціалу, пошук найбільш відповідних його рівневі місць прикладання праці для їх реалізації та розвитку.

Аналіз офіційних статистичних даних свідчить, що в країні та її регіонах нагромаджено значний інтелектуальний потенціал, який вимагає необхідного рівня його застосування. Разом з тим, зменшення частки населення молодшої вікової групи, яка, наприклад, у Львівській області на початок 2012 р. складала 15,6% від загальної кількості жителів, у той час як частка старшої групи перевищувала 14,3%, безпосередньо детермінувало зниження кількості і частки осіб, що закінчували більшість типів освітніх закладів. Так, по країні за останнє десятиліття підготовка кваліфікованих робітників ПТНЗ зменшилась з 278,8 до 240,1 тис. осіб, тоді як у Львівській області – з 19,1 до 16,8 тис. осіб. Що ж стосується випуску спеціалістів, котрі навчались у ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації, то він зменшився по країні з 228,7 до 96,7 тис. осіб, а на обласному рівні – з 41,2 до 20,2 тис. осіб. Але, одночасно різко зросла підготовка кадрів у ВНЗ III-IV рівнів акредитації: на рівні держави з 136,9 до 529,8 тис. осіб, на рівні області – з 67,7 до 131,3 тис. осіб [1, с. 443-448]. Зауважимо при цьому факт поступового омолодження фахівців вищого рівня кваліфікації. Зокрема, в країні з 2001 по 2011 рік чисельність кандидатів наук у віці до 30 років зросла у 3,3 разу (з 1815 до 5995 осіб), а докторів наук віком до 40 років – більше, ніж у 2,8 разу: з 234 до 655 осіб [1, с. 322].

Однак, помітне зростання випуску фахівців, навіть вищих рівнів кваліфікації, зовсім не гарантує їм як працевлаштування згідно отриманої освіти, так і належного рівня оплати праці. Тому, в низці регіонів країни надто болісним залишається вирішення проблеми попиту та пропозиції робочої сили, що спричиняє недостатню затребуваність представників багатьох професійних груп, посилену циркуляційну або ж незворотну міграцію кадрів, у тому числі професійно підготовленої молоді, за їх межі. Досить гостро стоїть проблема наповнення місцевих ринків праці в Західному регіоні. Так, у Львівській області на початок 2012 року кількість зареєстрованих громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, складала 23,4 тис. осіб, тоді як потреба підприємств та інших суб'єктів господарської діяльності у працівниках на заміщення вільних робочих місць, не перевищувала 1,9 тис. осіб, тобто виявилась у 12 разів меншою [1, с. 363].

Все це додатково свідчить про істотні перешкоди на шляху стабілізації економічної складової регіональних суспільних систем, частина яких, насамперед у Західному регіоні, повинна буде прикласти максимум зусиль з тим,

щоб оптимізувати ситуацію на місцевих ринках праці, стати повноцінною системою інноваційного типу. До того ж підприємства регіону, як зрештою і цілої країни, надто повільно залучалися до науково-технічного оновлення, обмежено впроваджували прогресивні технології та новітнє обладнання. Очевидно, що домінування застарілих технологій об'єктивно не вимагало радикального підвищення кваліфікації працівників. А це, у свою чергу, ще більше віддаляло для нашого суспільства строки його реального переходу до суспільства вищого, інформаційно-інноваційного типу.

Зазначимо, що за умов економічної кризи потреба об'єктів господарського комплексу у працівниках на заміщення вільних робочих місць знизилась по всіх основних професійних групах. Тривожним, насамперед, є факт незатребуваності професій, що в принципі повинні визначати модернізаційний шлях розвитку економіки. Так, на початок 2012 р. порівняно з 2005 р. попит підприємств на операторів і складальників устаткування та машин зменшився у 5 разів, тоді як попит на представників найпростіших професій – лише у 2,6 разу [1, с. 364]. А це додатково підтверджує продовження відтворення явно неоптимальної професійно-кваліфікаційної структури працівників, далекої від завдань побудови інноваційного суспільства.

Аналіз попиту та пропозиції робочої сили у Львівській області за окремими професійними групами свідчить, що вони відповідали загальнодержавним тенденціям, але були більш вираженими. Зокрема, кількість зареєстрованих громадян області, незайнятих трудовою діяльністю, зменшувалась, але реально працевлаштуватись серед них могла тільки незначна частина (табл. 2).

Таблиця 2 Попит та пропозиція робочої сили на зареєстрованому ринку праці Львівської області за професійними групами, осіб (на 1 січня)

	Кількість зареєстрованих громадян, не зайнятих трудовою діяльністю			Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць			Навантаження на одне вільне робоче місце, вакансію		
	2005	2011	2012	2005	2011	2012	2005	2011	2012
<i>Усього</i>	60878	27746	23371	4570	2321	1876	13	12	12
у т.ч.:									
Законодавці, вищі державні службовці, керівники	3326	3446	2894	355	169	234	9	20	12
Професіонали	3169	3071	3021	674	229	214	5	13	14
Фахівці	6193	3712	3189	362	169	251	17	22	13
Технічні службовці	2678	1647	1460	38	88	37	70	19	39
Працівники сфери торгівлі та послуг	8654	4204	3688	203	273	353	43	15	10
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарства	1625	614	439	24	9	8	68	68	55
Кваліфіковані робітники з інструментами	8400	4191	3178	1273	973	488	7	4	7
Оператори та складальники устаткування та машин	8747	3412	2839	1339	276	196	7	12	14
Найпростіші професії (включаючи осіб без професії)	18086	3449	2663	302	135	95	60	26	28

Джерело: Статистичний щорічник Львівської області за 2011 р. Ч. 1. – Львів: Державна служба статистики України, 2012. – С. 236 [370 с.]

Дані таблиці констатують певну розбалансованість професійної структури робітників області, яка істотно зменшує перспективу науково-технічного прогресу в регіоні, а отже і перспективи своєчасного становлення в ньому суспільної системи відповідного інноваційного рівня. За таких умов фактично важко вирішити проблему об'єктивного переростання сформованого в області людського потенціалу в людський, насамперед професійно-кваліфікаційний, капітал. Не дивно у цьому зв'язку, що значна частина тимчасових мігрантів з регіону змушена працевлаштовуватись за рубежом на менш престижні робочі місця. При цьому основну частку мігрантів складають особи працездатного віку, включаючи молодь, що набула певного професійного досвіду і могла б

виступати в регіональній суспільній системі як активний суб'єкт підприємництва та модернізації її соціально-економічного розвитку загалом.

Дослідження динаміки механічного приросту молоді в розрізі її вікових груп у Львівській області (табл. 3) свідчить, що в результаті міграції, наприклад, у 2010 році чисельність цієї вікової категорії населення зросла в незначній кількості (лише на 42 особи), тоді як у 2011 році набула від'ємного значення (395 осіб).

Таблиця 3 Динаміка механічного приросту молоді в розрізі вікових груп на Львівщині

Вікові групи	Чиста міграція			
	2010		2011	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
15-19	-496	-311	-344	-341
20-24	285	177	360	228
25-29	-44	-29	-4	-23
30-34	-38	-26	-42	-21
Разом	-293	-189	-30	-157

Джерело: тут і надалі розраховано за даними Головних управлінь статистики у Львівській та Закарпатській областях

Звертає на себе увагу факт, що позитивний механічний приріст представників як чоловічої, так і жіночої статей молоді стосувався лише найнижчої її вікової групи, а саме осіб віком 15-19 років. Одночасно, в усіх старших вікових групах молодіжної категорії населення області (від 20 до 34 років) чиста міграція мала тільки від'ємне значення.

Натомість певної відмінності набула динаміка механічного приросту молоді в розрізі вікових груп у Закарпатській області (табл.4). Цю область для порівняльного аналізу з Львівською обрано з причини підвищеного міграційного руху її населення.

Таблиця 4 Динаміка механічного приросту молоді в розрізі вікових груп на Закарпатті

Вікові групи	Чиста міграція			
	2010		2011	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
15-19	636	548	714	369
20-24	-313	-326	-676	-526
25-29	-97	-189	-48	-61
30-34	-115	-102	-110	-57
Разом	111	-69	-120	-275

Тут позитивний механічний приріст спостерігався у зазначених роках лише в групі віком від 20 до 24 років. Що стосується усіх інших вікових груп молоді Закарпаття, то її механічний приріст був однозначно від'ємним. В цілому, в результаті міграційної активності чисельність молодіжної категорії населення в області у 2010 році зменшилась на 482 особи, а у 2011 році – на 187 осіб. Отже, впродовж 2011 року в обох аналізованих областях чисельність молодіжної частини населення в результаті її міграційної активності зменшилась.

На основі динаміки механічного приросту молоді в розрізі вікових груп обох областей можна розрахувати різні сценарії (оптимістичний, тенденційний та песимістичний) щодо розвитку тенденцій зміни чисельності населення молодіжних вікових груп до 2050 року (табл. 5 і 6). Методика прогнозування кількості населення передбачала використання методу пересуви вікових груп. В оптимістичному варіанті показники-стимулятори задавались на рівні 10% вище значення останнього року фіксації, показники-дестимулятори – на рівні 10% нижче значення останнього року фіксації (2011 рік). Середній варіант розрахунку прогнозів опирався на тенденції, що відбиті в офіційній статистиці за останні роки (2010-2011 рр.).

Таблиця 5 Механічний приріст молоді в розрізі вікових груп на Львівщині за різними сценаріями розвитку подій

Вікові групи	Чиста міграція за різними сценаріями розвитку подій					
	оптимістичний		тенденційний		песимістичний	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки

15-19	962	709	703	464	574	342
20-24	-271	-196	-501	-426	-617	-541
25-29	-8	-24	-119	-127	-175	-179
30-34	-67	-33	-139	-88	-176	-116
Разом	616	456	-56	-177	-394	-494

Таблиця 6 Механічний приріст молоді в розрізі вікових груп на Закарпатті за різними сценаріями розвитку подій

Вікові групи	Чиста міграція за різними сценаріями розвитку подій					
	оптимістичний		тенденційний		песимістичний	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
15-19	-314	-251	-389	-320	-455	-380
20-24	434	287	363	215	318	166
25-29	36	19	-6	-21	-37	-52
30-34	2	6	-27	-20	-50	-40
Разом	158	61	-59	-146	-224	-306

Так, згідно оптимістичного варіанту розвитку, чисельність молодіжної когорти населення у Львівській області зросте на 1072 особи, тоді як за тенденційним варіантом зменшиться на 233 особи, а за песимістичним – на 888 осіб. У Закарпатській області за цими сценаріями прогноуються наступні показники: оптимістичний дає збільшення чисельності молоді на 219 осіб; тенденційний показує зменшення молодіжної категорії на 205 осіб; песимістичний передбачає зменшення у розмірі 530 осіб. В цілому, більш обнадійливим до 2050 року можна вважати прогнозні тенденції зміни чисельності молодіжного населення в результаті її міграційного руху у Львівській області.

Особливості статистичної методології пов'язані з вимірюванням, кількісним описом та аналізом міграційних процесів та потоків, на основі використання узагальнюючих показників для характеристики статистичних їх закономірностей [6, с. 17-22]. За допомогою ж процедури соціологічного вимірювання якісні ознаки соціального явища чи об'єкта порівнюються з певним еталоном і одержують числовий вираз у шкальному масштабі. Отже, за допомогою шкалування формується система індикаторів конкретно-емпіричного вияву соціальних ознак і кількісних індексів, завдяки яким досягається перетворення цих ознак на числові показники. В цілому, кількісні показники у поєднанні з якісними індикаторами вибіркового обстеження досліджуваного явища можуть бути покладені в основу модернізації міграційної складової державної та регіональної соціальної політики в частині формування національної та регіональних баз даних стосовно мігрантів, контролю за кількісно-якісними параметрами їх переміщення, налагодження діагностики стану та проблем міграції населення, насамперед трудової, а відтак сприятимуть збереженню і розвитку людського і соціального (міграційного) капіталу, зокрема, шляхом підвищення ефективності управління міграційними процесами, стабілізації соціального захисту суб'єкта праці, а також мінімізації міграційних ризиків трудоворесурсного забезпечення регіональних ринків праці на основі функціонування територіальних міграційних систем.

У зв'язку з цим, для дослідження міграційної активності населення регіону в ІРД НАН України був розроблений авторський [7, с. 210-212] експертний запитальник “Трудова міграція українського населення: 2010-2011 рр.” (експертний запитальник розроблено і апробовано старшим науковим співробітником відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ІРД НАН України, к.е.н. Бідаком В.Я. в рамках виконання цільової теми «Формування і використання територіальних міграційних систем для забезпечення сталого розвитку регіонів»), інструментальна частина якого передбачала виявлення низки об'єктивних і суб'єктивних соціальних індикаторів, які відображають економічні, соціальні та психологічні міграційні мотиви населення. В якості експертів зазначеного дослідження виступали вихідці з Львівського регіону, що тимчасово працевлаштувалися на зарубіжних ринках праці і дали відповіді як від власної особи, так і репрезентували фокус-групи свого еміграційного трудового оточення. Слід наголосити, що серед експертів осіб працеактивного віку нараховувалось більше трьох чвертей, у тому числі представників молоді віком від 20 до 35 років – майже 20%. В цілому, аналіз результатів дослідження засвідчив, що самі мігранти оцінюють явище трудової міграції неоднозначно. Так, повністю позитивно трудову міграцію оцінили лише 19,2% експертів, тоді як негативно – 23,1%, а більше половини (точніше – 57,7%) опитаних дали їй суперечливу характеристику. Серед позитивних наслідків трудової міграції відзначались наступні: покращання матеріального стану (78,6% підтвердженнь); набуття трудового досвіду, а також духовне збагачення (23,2%); освоєння іноземних мов (21,4%); можливість придбання на Батьківщині нерухомості (21,4%) та матеріальне забезпечення дітей, включаючи його освітню складову (19,6% підтвердженнь). Що стосується депривацій для респондентів від перебування на еміграції, то розподіл їх відповідей виявився наступним (за зменшенням значення чинника): а) втрата родинного спілкування (44,4% підтвердженнь); б) втрата потенціалу здоров'я (25,0%); в) загальні моральні втрати (також 25,0%); г) погіршення відносин, втрата поваги родичів, дітей, друзів (19,4%); д) розпад сім'ї (8,3% підтвердженнь). Отже серед здобутків

трудоми мігрантів домінують результати матеріального плану, в той час як серед негативів переважають втрати морально-психологічного значення та погіршення стану здоров'я. Підсумовуючи наведені результати дослідження, зауважимо, що суперечлива інтегральна оцінка явища еміграції цілком закономірно пояснюється її неоднозначним впливом на очікувані наслідки від трудової діяльності респондентів та появою ризиків різної модальності, що супроводжує цю трудову діяльність.

Слід особливо наголосити, що за сучасних умов відкритості ринків праці та соціально-професійної мобільності робочої сили ТМС активно впливає як на рівень трудозабезпечення, передовсім, регіонального ринку праці, який створюється шляхом різних договорів та трудових угод у межах певної територіальної одиниці, так і на формування пропозиції праці економічно активного населення.

В цілому, ТМС є сукупністю всіх ланок міграційної сфери суспільства, яка на тому чи іншому рівні організації покликана керувати міграційними процесами з урахуванням характеру взаємозв'язків (соціальних, трудових, капіталів та інших) між елементами, що утворюють цю систему з метою оптимізації управління її трудоресурсним забезпеченням. Структурний стержень ТМС за будь-яких умов організовується з її прив'язкою до певної території, контурно обмеженої політико-адміністративними границями, а також обов'язково наділяється управлінським (керуючим) ядром.

За своєю структурою ТМС охоплює організаційну та функціональну складові, які в свою чергу забезпечують механізм регулювання міграційних процесів на державному і регіональному щаблях управління. Механізм регулювання міграційних процесів на державному рівні опирається передовсім на теоретико-методологічні основи досягнення пріоритетних цілей реалізації людського (трудоного) потенціалу країни з опорою, по-перше, на фундаментальні основи державної соціальної політики та її захисної функції у сфері міграції і, по-друге, на оцінку соціально-економічного стану мігруючого населення, а також рівня його захищеності.

В основі вироблення управлінських рішень механізму державного регулювання повинна стояти Науково-експертна рада з питань діяльності державної міграційної системи в Україні. Її управлінські важелі базуються на визначальних положеннях політики управління міграцією та концепції створення єдиної національної бази даних управління міграційними потоками. В свою чергу засоби державного забезпечення системи управління міграцією поєднують наступні елементи: інституційне забезпечення (суб'єкти управління), законодавче забезпечення (існуючі внутрішні та міжнародні правові акти), інформаційне забезпечення (інформаційна база даних та зв'язків), організаційно-програми важелі, фінансово-економічну основу. Так, інформаційне забезпечення передбачає запровадження перманентного моніторингу стану і проблем міграції населення (насамперед трудової), а також облік міграційних потоків і, безумовно, аналітичну структурно-кваліметричну оцінку цих потоків. Це забезпечення постійно підтримує (оновлює) державна інформаційно-автоматизована система реєстрації фізичних осіб та їх документування. Результатом інформаційного забезпечення системи управління міграцією є формування національної бази даних, яка періодично поповнюється даними з державного реєстру виборців, а також переписних чи опитувальних листів та інших статистичних джерел даних про населення. Таким чином, сформована база даних є вихідним елементом для регулювання міграційними потоками, що слугуватиме підвищенню ефективності функціонування ТМС та оптимізації міграційної політики на різних рівнях її втілення.

ВИСНОВКИ

Регіональну міграційну політику доцільно розглядати як особливий інституційно і законодавчо оформлений вид діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, пов'язаний з системою суспільних відносин щодо контролю (відстеження, моніторингу) за міграційною ситуацією в межах відповідної територіальної суспільної системи, а також з територіальною організацією та регулюванням міграційної активності її мешканців. Метою регіональної міграційної політики повинно бути забезпечення належних умов демографічного, соціально-економічного, правового, соціокультурного розвитку регіонів шляхом регулювання кількісного й якісного складу мігрантів, інтенсивності міграційних потоків (внутрішніх, зовнішніх, транзитних, транснаціональних), загалом, ефективного використання потенціалу територіальної міграційної системи. Необхідність управління такими системами пов'язується передовсім з причини їх суттєвого впливу і на молодіжне трудозбереження, трудозабезпечення, загалом на упередження втрат людського капіталу з метою сталого розвитку регіону в умовах наростання глобалізаційних викликів його економічній діяльності. Досвід останніх десятиліть свідчить, що соціально-економічних успіхів досягають саме ті держави, які приділяють підвищену увагу трудозабезпеченню населення, зокрема через віднайдення правового поля, вироблення соціально-захисної формули та задіяння регуляторних механізмів ТМС. А стійкий поступ демонструють ті суспільні системи, які суттєво модернізували взаємини між поколіннями і спрямували доктрину їх розвитку на втілення в життя принципів національної економічної ідеї. Це, в першу чергу, потрібно для того, щоб підвищити конкурентоспроможність Львівщини, Закарпаття та інших прикордонних регіонів України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К: Державна служба статистики України, 2012. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.
2. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Сучасні проблеми розвитку сільських територій: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2011. – Вип.6 (92). – 330 с.
3. Економічна активність населення України 2011: Статистичний збірник / Державна служба статистики України, 2012. – 207 с.
4. Економічна активність населення Львівської області у 2011 році: Статистичний збірник. – Львів: Державна служба статистики України, 2012. –167 с.
5. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=35666&print=Y
6. Матковський С.О., Гальків Л.І., Гринькевич О.С., Сорочак О.З. Статистика: Навчальний посібник, 2-ге вид./ С.О. Матковський, Л.І. Гальків та ін. – Львів: «Новий Світ-2000», 2011.- 429 с.
7. Бідак В. Міграційні ризики у сфері праці та зайнятості: регіональний аспект (в оцінках трудових мігрантів) / В.Бідак // Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Наук. ред. У.Я. Садова. - Львів, 2011. - С. 190-216.

Отримано 20.03.2013р.

© Бідак В.Я., к.е.н., старший науковий співробітник, Інституту регіональних досліджень НАН України, м. Львів